

Також до таких родичів, вважаємо, слід віднести випадки: якщо спільним є тільки один з батьків, діти є неповнорідними, а якщо діти походять від спільного батька і різних матерів, вони є єдинокровними, якщо спільна матір, але різні батьки, діти є єдиноутробними.

Інші родичі, крім перелічених в абзаці третьому ст. 1 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» (зокрема, діти, батьки, рідні брати і сестри одного з подружжя, двоюрідні брати і сестри), як кровні, так і родичі за шлюбним (свати, свояки) чи духовним (куми) союзом можуть бути віднесені до близьких осіб за наявності таких самих трьох ознак.

Отже, з аналізу нормативно-правових актів вважаємо, що законодавець такі поняття, як «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи» де в чому є східними, але мають розмежовуватися, оскільки у протилежному випадку може призвести до помилок у праворозумінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багач Е.М., Білоусов Ю.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Авт. колектив Багач Е. М., Білоусов Ю. В., Ватрас В. А., Давидова Н. О., Козинець А. О. – К.: Ліга 2010. – 577 с. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://all-books.biz/semeynoe-pravo_uchebnik/stattya-simya.html

2. Бошко В.И. Очерки советского семейного права. Перераб. и доп. д.ю.н., проф. В. Л. Рясенцевым. – К.: Госполитиздат УССР, 1952. – 372 с.

3. Веберс Я.Р. Понятие родства как основания возникновения прав и обязанностей // Вестник МГУ. Серия Право. – 1962. – № 4. – С. 29-37

4. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. – М.: Юридическая литература, 1972. – 336 с.

5. Королев Ю.А. Конституция СССР – правовая основа построения брачно-семейных отношений. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 192 с.

6. Маслов В.Ф., Подопригора З.А., Пушкин А.А. Действующее законодательство о браке и семье. – Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1972. – 212 с.

7. Ершова Н.М. Вопросы семьи в гражданском праве. – М.: Юрид. лит., 1977. – 176 с.

8. Тадевосян В.С. Семья и закон. – М.: Знание, 1974. – 80 с.

9. Сімейне право України (у схемах): Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2005. – 160 с.

10. Советское семейное право / Под ред. В.А. Рясенцева. – М.: Юрид. лит., 1982. – 256 с.

11. Шевченко Я.Н. Совершенствование законодательства о браке и семье: Теоретические проблемы соотношения гражданского и семейного законодательства. – К.: Наук. думка, 1986. – 168 с.

УДК 346:334.7

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ СТВОРЕННЯ КОМПАНІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Товкун І. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: У статті досліджуються питання законодавчого регулювання процедури створення та діяльності компаній у країнах-членах ЄС. Проаналізовані та визначені основні тенденції розвитку європейського законодавства стосовно створення та діяльності компаній. Надані пропозиції щодо розвитку корпоративного законодавства. Зроблений висновок про те, що корпоративне законодавство у ЄС повинно фокусуватися на формуванні основних правил, на чіткому визначенні повноважень органів управління компанії, а також адміністративних і судових органів, тому що такий підхід дозволить підвищити передбачуваність умов розвитку процедур створення та діяльності компаній.

Ключові слова: акції компанії, корпоративне право, директива, товариство.

Аннотация: В статье исследуются вопросы законодательного регулирования процедуры создания и деятельности компаний в странах-членах ЕС. Проанализированы и определены основные тенденции развития европейского законодательства относительно создания и деятельности компаний. Предоставлены предложения относительно развития корпоративного законодательства. Сделан вывод о том, что корпоративное законодательство в ЕС должно фокусироваться на формировании основных правил, на четком определении полномочий органов управления компании, а также административных и судебных органов, потому что такой подход позволит повысить предсказуемость условий развития процедур создания и деятельности компаний.

Ключевые слова: акции компании, корпоративное право, директива, общество.

Annotation: This article explores the issues of legislative regulation of the procedure of creation and operation of companies in EU member states. Analyzed and identified the main trends in the development of European legislation concerning the establishment and operation of companies. Provided suggestions for the development of corporate law. Concluded that corporate law in the EU should focus on the formation of the basic rules for a clear definition of the powers of the company's management, as well as administrative and judicial bodies, because such an approach would increase the predictability of conditions for the development of procedures and creation of companies.

Key words: stock, corporate law, directive, society.

Директиви ЄС, які регулюють питання утворення різних видів компаній, протягом всього часу своєї дії

постійно зазнавали змін та вдосконалювалися. На сьогодні ключові директиви зі створення компаній замінено новими директивами з урахуванням усіх змін та пропозицій. Це свідчить про те, що

© Товкун І.М., 2014

регулювання створення компаній в межах ЄС позитивно відбулось на території всіх країнах-членах. Але процедури заснування ускладнюють триваючі розбіжності між правовими системами відносно нездатності держав-членів досягти згоди по ряду ключових умов.

Аналіз процесу створення компаній в корпоративному законодавстві ЄС проводиться у наукових роботах Н. Бурне, К. Кроз та інших. Питання гармонізації права компаній Європейського Союзу в своїх наукових дослідженнях висвітлювали І.А. Березовська, О.О. Дубовицька, О.Р. Кібенко, В.І. Муравйов. Їх аналіз свідчить про недостатність уваги сучасному законодавству, що регулює процес створення компаній в межах ЄС та формуванню подальших напрямків для гармонізації в цій сфері.

Метою статті є аналіз окремих положень процедур створення та діяльності компаній за законодавством Європейського Союзу.

Досліджуються причини та основні напрями реформування процедур створення та діяльності компаній за законодавством ЄС у Великобританії, Данії, Іспанії, Франції, Фінляндії, Німеччині, Нідерландах відносно їх дерегуляції.

Слід зазначити, що для здійснення реформування у корпоративному праві ЄС необхідно зробити такі кроки: 1) використання гнучкіших і мобільніших форм нормотворчості; 2) створення правової бази для використання нових інформаційних технологій учасниками корпоративних стосунків; 3) використання механізму розкриття інформації як засобу регулювання корпоративних стосунків; 4) досягнення в правовому регулюванні балансу інтересів різних груп учасників корпоративних правовідносин; 5) розмежування суспільств залежно від того, чи звертаються їх акції на організованому ринку, і відповідна диференціація правового регулювання; 6) лібералізація багатьох правил і вимог корпоративного законодавства, підвищення диспозитивності його норм; 7) розробити процедуру створення та діяльності компаній у ЄС таким чином, щоб ця процедура була спрямована на формування ефективного і конкурентоздатного європейського бізнесу.

Основним механізмом регулювання створення та діяльності компаній у Європейському Союзі є директиви. Директиви є актами прямої дії, адресованими країнам-членам ЄС. Проте вони обов'язкові тільки щодо поставлених до них цілей, і при цьому країнам-членам притаманна свобода вибору методів (способів) їх досягнення [1, с. 595–622]. Спостерігається рух розвитку права від більш загального регулювання (в Договорі про ЄС) до його деталізації, більшої спеціалізації й постійного коригування. При цьому пріоритет віддається не твердій уніфікації на підставі регламентів, а більш гнучкому методу гармонізації законодавства за допомогою директив. Розроблені й частково прийняті протягом наступних 30 років директиви зазвичай іменуються відповідно до їх порядкових номерів, що віддзеркалюють черговість подання підготовлених проектів.

З метою координації законодавства про компанії прийнято понад 12 Директив в Європейському Союзі. Питання, пов'язані з формальною стороною

реєстрації компанії можна поділити на три основні групи.

Перша група. Директива «Про гласність» за № 68/151/СЄЕ включає перелік основних документів компанії, що надаються при її реєстрації мінімальний обсяг інформації й публікації. На момент прийняття цієї Директиви у країнах-членах практикувалися 3 основні способи реєстрації: запис у реєстрі, депонування у спеціалізованому відділі канцелярії суду і публікація в одному або декількох виданнях. Так, у Німеччині, Італії і Франції гласність здійснювалася за допомогою запису або депонування в торговому реєстрі або реєстрі товариств. У Бельгії, Люксембурзі й Голландії в основному використовувалася публікація в офіційному виданні [3, с. 224–231].

За п. 1 ст. 3 розглядуваної Директиви на кожну компанію в національному реєстрі має заводитися справа. Усі документи й відомості, що підлягають опублікуванню, заносяться до справи або фіксуються в реєстрі, причому з 2007 р. це здійснюється в електронній формі. Надавати такі відомості й документи компанії можуть як в електронній, так і в паперовій формі, якщо держава-член не встановлює обов'язку подавати їх лише в електронній формі. Після цього здійснюється публікація у встановленому країною-членом офіційному виданні, яке теж може бути електронним згідно зі ст.3 Першої Директиви [2, с. 112–119].

Європейський Парламент 13.06.2012 р. прийняв нову Директиву за номером 2012/17/EU, яка спрямована на заснування системи для об'єднання комерційних реєстрів. За вимогою нової Директиви 2012 р. всі держави-члени ЄС мають брати участь у забезпеченні електронної комунікації між бізнесовими реєстрами і в передачі інформації для окремих користувачів у стандартний спосіб за допомогою ідентичного змісту й ідентичних технологій у всіх країнах Євросоюзу. Реєстрам належить зробити отримувану через взаємозв'язок інформацію, безкоштовною. Вона має містити: (а) реєстраційний номер компанії; (б) відомості про найменування компанії, її правову форму; (в) дані, що стосуються зареєстрованого офісу компанії й держави-члена, в якій він зареєстрований; (г) відомості про припинення діяльності останньої або про її неспроможність.

Однією з найважливіших є Друга директива «Про капітал» за № 77/91 [7], згідно зі ст. 6 якої мінімальний розмір статутного капіталу товариства має складати не менше 25 тис. євро., при цьому кожні 5 років Рада ЄС за пропозицією Європейської комісії повинна переглядати його з урахуванням інфляції та інших економічних чинників.

На момент створення товариства слід сплатити 25 % номінальної вартості кожної акції. Статутний капітал може складатися із внесків у натурі, вартість яких у грошовому виразі підлягає незалежній експертній оцінці й офіційній публікації. Оцінювання повинно бути проведено до моменту реєстрації товариства й до отримання ліцензії (якщо цього вимагає національне законодавство). Внески в натурі мають бути сплачені повністю протягом 5-ти років після реєстрації товариства або отримання дозволу на ведення справ.

Друга група. Загальний принцип Директиви – непротиставлення третім особам неопублікованих операцій і відомостей. Отже, передбачається єдина санкція за неопублікування необхідних документів про операції або відомостей – їх непротиставлення третім особам. Проте сама по собі неопублікована операція не є нікчемною. Ідеться про неможливість товариства посилатися на неопубліковані операції у відносинах з третіми особами. Винятком із загального правила можна назвати випадок, коли товариство доведе, що треті особи знали або повинні були знати про неопубліковані операції. Значить, подібні операції й відомості можна протиставити третім особам. У той же час п. 7 ст. 3 Директиви свідчить, що останні можуть самі посилатися на операції й відомості, щодо яких ще не були виконані формальності по публікації, якщо тільки остання не тягне їх недійсності.

Складнощі, що виникають на практиці у процесі заснування товариства, викликали необхідність у впорядкуванні питань про дійсність актів, укладених у період його офіційної реєстрації. У більшості випадків після останньої товариство бере на себе всі зобов'язання. Однак можливо й інше: товариство так і не буде створено або не набуде статусу юридичної особи. У зв'язку із цим, слід чітко визначити, в якій мірі зобов'язання, взяті на себе особами, які діють від імені товариства, його зобов'язують [1, с. 582–599].

Згідно ст. 7 Директиви «Про капітал»: у разі укладення договору від імені товариства, що знаходиться у процесі заснування (до набуття ним статусу юридичної особи), якщо воно не бере на себе зобов'язання щодо операцій, укладених від його імені, особи, які уклали останні, несуть солідарну й необмежену відповідальність, якщо немає угоди про інше. Проте в Директиві залишилися осторонь такі питання, як формальності по укладенню угоди, механізм та умови передачі зобов'язань товариству, бо це регулюється нормами національного законодавства.

На підставі вищевказаного можна зробити висновок що проводиться розмежування між зобов'язаннями, що виникли у процесі формування товариства, з одного боку, й зобов'язаннями, що виникли вже після його реєстрації, – з другого. У другому випадку товариство у процесі своєї діяльності виступає через свої представницькі органи. З метою забезпечення інтересів учасників і третіх осіб обсяг та умови їх повноважень потрібно підпорядкувати чіткому і прозорому регламентуванню.

Третя група. Згідно зі ст. 11 Директиви «Про капітал» підставами для визнання товариства недійсним є брак засновницьких документів, недотримання формальностей по оформленню, як-то: (а) визначення у статуті цілей товариства, що суперечать публічному порядку чи законодавству; (б) превентивний контроль або нотаріальне посвідчення; (в) недотримання норм національного законодавства щодо сплати мінімального розміру статутного капіталу; (г) брак у статуті вказівок на найменування товариства чи на характер або розмір внесків, розмір статутного капіталу або мети товариства та ін. Серед випадків визнання компанії недійсною, на окрему увагу заслуговує той факт, що

не названо пункту про недотримання формальностей щодо публікації інформації. Дійсно, публікація засновницьких документів – одна з головних умов створення компанії. З юридичної точки зору до цього моменту остання не вважається створеною й не наділяється статусом юридичної особи.

У зв'язку із цим Суд ЄС ухвалив, що режим недійсності згідно з Першою директивою (1968 р.) непридатний у випадках, коли акти були підготовлені від імені товариства з обмеженою відповідальністю, існування якого не зафіксовано у відповідному державному реєстрі через недотримання передбачених національним законодавством формальностей заснування компанії. Необхідно розрізняти, з одного боку, засновані компанії, навіть якщо у процесі їх створення були допущені деякі помилки і про їх виникнення треті особи могли дізнатися з офіційно опублікованої інформації, з іншого – компанії, які так і не були створені через недотримання низки законодавчих вимог.

У першому випадку компанії підпадають під сферу відання Директиви, а самі вони можуть бути визнані недійсними. Другий випадок (як було визначено Судом ЄС) не підпадає під сферу відання права Євросоюзу. Недійсність компанії повинна бути оголошена шляхом винесення судової ухвали. Ця вимога надає додаткові серйозні гарантії захисту інтересів засновників і третіх осіб [1, с. 418–440]. Сама ж процедура ухвалення судового рішення Директивою не врегульована, отже, це питання належить до відання держав-учасниць. У будь-якому випадку рішення має бути в обов'язковому порядку опубліковано в офіційному виданні після його депонування або запису в реєстрі. Саме факт публікації робить рішення протиставним третім особам.

Для того щоб залучити фізичних осіб-підприємців до економічної діяльності інститути ЄС були вимушені визнати таку форму, як товариство з одним учасником. Таким чином було прийнято Дванадцятку директиву № 89/667 [5], яка переважно є рамковим документом. Нею визнається право створення подібних компаній лише за товариствами з обмеженою відповідальністю (ст. 1). Цією директивою передбачено можливість наявності одного учасника з моменту реєстрації товариства, а значить, зосередження в його руках усіх часток. Більше того, в національному законодавстві може бути передбачене створення акціонерних товариств з одним учасником (ст. 6 Дванадцяті директиви).

Такі товариства визначаються за фактом їх створення, при цьому за державами збережено велику частку свободи запроваджувати той чи інший порядок їх засвоєння й регулювання їх правового режиму. З огляду на те, що питання про координацію законодавства країн-членів щодо груп компаній на сьогодні не вирішено, держави у внутрішньому законодавстві можуть установлювати спеціальні положення або санкції у разі, якщо фізична особа є єдиним учасником декількох товариств [1, с. 530–551]. Така ж норма міститься в Директиві і стосовно випадків, коли товариство з одним учасником або будь-яка інша юридична особа є єдиним учасником іншого товариства. Так, єдиний учасник виконує функції загальних зборів, а ухвалюванні ним рішення

мають бути занесені до протоколу зборів й оформлені у письмовій формі. Проте не уточнюється компетенція самих зборів і не передбачається наявність керівника, що становить деяку гнучкість у функціонуванні товариства.

Договори, укладені між єдиним учасником і представленим ним товариством теж повинні бути занесені до протоколу і складені в письмовій формі [3, с. 118-119]. На розсуд держави це правило, може не поширюватися на поточні операції, укладені у звичайних умовах (ст. 5 Дванадцятої директиви). У цілому ж у цій Директиві наводиться незначний перелік дуже загальних положень. Неодноразові зміни, що вносилися до неї, були консолідовані Директивою 2009/102/ЄС від 16.09.2009 р. [8].

Компанії, зареєстровані у країнах-членах ЄС, можуть вільно перемістити в іншу країну-член Євросоюзу своє фактичне місцезнаходження (moving a real seat), у тому числі і свій головний офіс або виробництво. Крім того, в Європі актуальним стало питання можливості для компаній «змінити громадянство», тобто реєстрацію свого місцезнаходження (moving a registered office). У цьому разі компанія повністю виходить з-під юрисдикції однієї держави й підпадає під юрисдикцію іншої.

Для європейських компаній актуальність цього питання пов'язана передусім з розвитком бізнесу. Наприклад, звичайна компанія, яка вже давно функціонує й має певне місце на ринку Євросоюзу, потребує інвестицій і бажає залучити нових інвесторів і кредиторів. Банки й інші інвестори в рамках ЄС, у свою чергу, вважають за краще мати справу з компаніями, зареєстрованими в державі з привабливою інвестиційною політикою, ефективним законодавчим регулюванням банкрутства і процедурою повернення боргів. Звичайно, така компанія буде привабливішою для них і матиме ширший доступ до фінансових ресурсів, якщо матиме реєстрацію в такій країні. Компанії, зареєстровані у Греції або Чехії, (за даними Світового банку) мають найслабкішу в ЄС систему захисту інвестицій, користувалися б більшою популярністю в інвесторів, якби їх місцем реєстрації була б, приміром, Великобританія, яка може запропонувати ефективнішу систему такого захисту. Через ці або інші причини деякі компанії намагаються змінити місце своєї реєстрації, минувши варіант ліквідації в одній державі і створення їх в іншій.

Слід зазначити, що на даний час питання переміщення реєстрації місцезнаходження компанії не врегульовано єдиним актом ЄС. Розроблено проект Директиви про переміщення реєстрації офісу компаній («14th Company Law Directive»), але він не прийнятий Європарламентом і знаходиться на стадії обговорення. Таким чином, у ЄС єдиного механізму, що дозволяє переміщення реєстрації місцезнаходження для всіх компаній, не встановлено. У доповіді Єврокомісії із цього питання наводяться альтернативні способи цієї процедури.

Директива 2005/56/ЄС від 26.10.2005 р. [5] дозволяє переміщення реєстрації місцезнаходження товариства шляхом створення дочірньої компанії у країні-члені, до якої планується перемістити компанію, об'єднавши її потім з материнською з

переміщенням у державу дочірньої компанії. Під товариствами з обмеженою відповідальністю, на які поширюється ця директива, розуміються як публічні, так і приватні компанії. Також існує можливість змінити «громадянство» компанії за допомогою її перетворення на компанію європейську (SE) (a European Company) або на європейське кооперативне товариство (SCE) (a European Cooperative Society) [9]. Це правові форми компаній у рамках ЄС, для яких правом Євросоюзу передбачені право й механізм переміщення реєстрації їх місцезнаходження.

Право змінити свою організаційну форму на SE або SCE мають виключно публічні компанії, функціонуючі не менше 2-х років. Організаційна форма компанії може бути перетворена на SE або SCE, щоб перемістити компанію в іншу країну-член ЄС. Але процедура ця досить дорога. Керуючись гарантованим правом свободи економічної діяльності, Європейський суд справедливості розглянув декілька справ, пов'язаних з переміщенням реєстрації місцезнаходження компаній. Проте значення рішень суду ЄС обмежене, оскільки стосується тільки конкретної ситуації, може бути предметом неоднозначних інтерпретацій країн-членів Євросоюзу, судами та іншими органами й може привести до ухвалення різних рішень на національному рівні. Крім того, ці рішення містять загальні принципи без надання погоджених правил і процедур. Суд ЄС вказав на необхідність законодавчого врегулювання порушеного питання.

Як уже зазначалося, проект Директиви, яка уніфікувала б правила переміщення реєстрації місцезнаходження компаній в ЄС, так і не був прийнятий у 2007 р. Сьогодні Єврокомісія знову повернулася до цієї проблеми. У 2013 р. на своєму сайті вона провела її обговорення і збрала необхідну інформацію [4]. Мета цього заходу – отримання конкретних даних про витрати, які зараз може нести компанія, яка забажала перемістити свою юридичну адресу в іншу країну, а також про переваги подальших дій ЄС. Єврокомісія пропонує представникам компаній заповнити анкету, яка містить питання про потребу прийняття законодавчого акта на рівні Євросоюзу і його передбачуваний зміст, а також про перешкоди, з якими стикаються компанії у процесі цієї процедури. Цілком можливо, що європейські компанії незабаром матимуть чіткі правила гри, що дозволять їм змінити «громадянство».

Тенденцією розвитку корпоративного права ЄС повинна стати не стільки гармонізація національного права держав-учасниць, скільки усунення перешкод для трансграничного бізнесу в Європі, зокрема, забезпечення можливості створення наднаціональних структур корпоративного типу (як Європейська публічна компанія, Європейська приватна компанія, Європейський кооператив та ін.). При цьому Євросоюз має забезпечити максимально широкий вибір організаційно-правових форм ведення бізнесу – національних і наднаціональних. Крім того, компаніям належить мати змогу змінювати своє місцезнаходження з однієї країни ЄС на іншу без перереєстрації, а більш ефективним може стати процес здійснення транскордонних реорганізацій і поглинання компаній [2, с. 238-254]. Європейська

комісія в документах, присвячених реформуванню права компаній, рекомендує ширше використовувати інші інструменти щодо процедури створення та діяльності компаній у ЄС: регламенти, стандарти найкращої корпоративної практики, модельне законодавство, модельні форми документів (статуту компаній, доручення акціонерів).

Також зазначається, що директиви не повинні містити деталізовані правові норми, що регулювання за їх допомогою має бути переважно рамковим, закріплювати базові принципи і стандарти впорядкування корпоративних відносин, залишати їх деталізацію в компетенції національної влади [2, с. 241-254]. Досягнення балансу між потребою у правилах, що перешкоджають надмірному ризику, й метою збереження гнучких правових рамок – нелегке завдання для правотворців ЄС. Важливо знайти зважений підхід для відповіді на запитання, які ж правила могли б працювати краще і на якому рівні – на рівні ЄС чи на національному. І такі правила повинні бути прийняті. У зв'язку із цим відправною точкою належить стати принципам субсидіарності і пропорційності, закріпленим у ст. 5 Договору про Європейський Союз.

Процедура створення та діяльності компаній продовжує зазнавати фундаментальних змін у Європі. Пропозиції щодо розвитку процедури створення та діяльності компаній повинні фокусуватися на формуванні правил, чіткому визначенні повноважень органів управління компанії, а також адміністративних і судових органів. Такий підхід дозволить підвищити передбачуваність умов

розвитку процедур створення та діяльності компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корпоративне право Європейського Союзу: підруч. / В. І. Муравйова. – К. : Юрінком, 2011. – 704 с.
2. Створення компаній в рамках Європейського Союзу відповідно до нових законодавчих вимог / за ред. О.Калініної / Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал. – №1. – 2013. – С. 112–119.
3. Конституційні акти Європейського Союзу (в ред. Ліссабонського договору) / перекл. Г. Друзенка і С. Друзенко; за заг. ред. Г. Друзенка. – К. : «К.І.С.», 2010. – 536 с.
4. Державний департамент з питань адаптації законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk>.
5. Європейська бізнес-асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua>.
6. Передумови, напрями та процес реформування корпоративного права Європейського Союзу / за ред. О. Калініної: Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал. – № 3. – 2012. – С. 69–73.
7. Directive 2009/102/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 in the area of company law on single-member private limited liability companies // O J L 258. – 2009. – P. 20-25.
8. Second Council Directive № 77/91 (OJ. 1977. L 26) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>.
9. Council Regulation (EC) № 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:294:0001:0021:EN:PDF>.